

УДК: 332.143:008

ОСОБИСТІСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЯК НАСЛІДОК РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Андрій Шевчук

Інститут регіональних досліджень НАН України,
вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна, irr@mail.lviv.ua

Проаналізовано нові риси культури, що сформувалися внаслідок розвитку інформаційних технологій. Окреслено чинники, що зумовлюють виникнення інформаційної культури, розглянуто її вияви в рисах особистості, уточнено зміст поняття "інформаційна культура".

Ключові слова: інформаційні технології, культура.

У наш час стрімкий розвиток інформаційних технологій торкнувся усіх сфер людської діяльності. Його впливу не могла не зазнати культура – як рівень розвитку людства, творчих сил і можливостей людини, виражений у типах і формах організації життя й діяльності особи, у взаєминах людей, а також у матеріальних і духовних цінностях, які вони створюють. Крім того, унаслідок цього впливу в суспільстві сформувалося нове явище – інформаційна культура, яка зумовила суттєві зміни в культурі виробництва, бізнесу, організації роботи, дозвілля, споживання, спілкування тощо. Як формування інформаційної культури, так і зміни в культурі виробництва, бізнесу, організації роботи, дозвілля, споживання, спілкування відбувалися під впливом низки чинників, найважливіші з яких такі: пришвидшений процес об'єктивізації інформації і знань, збільшення можливостей передавання інформації через телекомунікації широким верствам населення та поява нових видів діяльності, які базуються на використанні таких знань. Отже, очевидно, що виникнення інформаційних технологій позначилося не тільки на розвиткові культури, а й на поступі суспільної сфери загалом. Глибина впливу та масштабність цих явищ актуалізує їх вивчення.

Мета статті – проаналізувати розвиток інформаційної культури в контексті аналізу нових аспектів формування культури під впливом інформаційних технологій, зокрема – розкрити поняття "інформаційна культура", розглянути аспекти її формування, виокремити основні чинники, що впливають на її розвиток, проаналізувати вияви інформаційної культури в рисах особистості.

Сьогодні є чимало визначень інформаційної культури (табл. 1).

Табл. 1

Підходи вчених до розкриття поняття "інформаційна культура"

№	Автор	Дефініція поняття "інформаційна культура"	Джерело
1.	М. Г. Вохришева	Сфера культури, пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві і формуванням інформаційних рис особистості.	Вохришева М. Г. Формирование науки об информационной культуре // Проблемы информационной культуры: Сб. ст. – Вып. 6. Методология и организация информационно-культурологических исследований / Науч. ред.: Ю. Зубов, В. Фокеев. – М.; Магнитогорск, 1997. – С. 57.
2.	І. Г. Хангельдієва	Якісна характеристика життєдіяльності людини у сфері здобування, передавання, зберігання і використання інформації, при цьому пріоритетними є загальнолюдські духовні цінності.	Хангельдиева И. Г. О понятии "информационная культура" // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Межд. науч. конф. – Краснодар – Новороссийск, 23-25 сент. 1993 г.: Тез. докл. – Краснодар, 1993. – С. 2.
3.	Б. А. Семеновкер	Сукупність інформаційних можливостей, які доступні спеціалісту в будь-якій сфері діяльності в момент розвитку цивілізації.	Семеновкер Б. А. Информационная культура: от папируса до компактных оптических дисков // Библиогр. – 1994. – 1. – С. 12.
4.	Е. А. Медведєва	Рівень знань, який дає змогу людині вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь у його формуванні і сприяти інформаційній взаємодії.	Медведева Е. А. Основы информационной культуры // Социс. – 1994. – 11. – С. 59.
5.	Е. Л. Семенюк	Ступінь досконалості людини, суспільства або певної його частини у всіх можливих видах роботи з інформацією: її здобування, накопичення, кодування і будь-яке опрацювання, створення на її основі нової інформації, її передавання, практичне використання.	Семенюк Э. Л. Информационная культура общества и прогресс информатики // НТИ. – Сер. 1. – 1994. – 7. – С. 3.
6.	Т. Н. Сосніна, П. Н. Гончуков	Характеризує рівні розвитку конкретних суспільств, народностей, націй, а також специфічних сфер діяльності (культура праці, побут, художня культура). Інформаційна культура нерозривно пов'язана зі соціальною природою людини. Вона є продуктом її творчих здібностей, змістовною частиною суб'єкт-суб'єктних і об'єкт-об'єктних відносин, зареєстрованих за допомогою різних матеріальних носіїв.	Соснина Т. Н., Гончуков П. Н. Словарь трактовки понятия "Информация". – 1997. – С. 48.

Потрібно зазначити, що підходи до тлумачення поняття "інформаційна культура" досить різноманітні [4]. Тому можна виокремити кілька ідей, які беруть за основу, розкриваючи суть цього поняття (рис. 1.):

1. Інформаційна культура не є спеціалізованою формою культури, і її розглядають як один з аспектів загальної культури.
2. Інформаційна культура є якісною характеристикою особистості.
3. Об'єктом аналізу в дослідженні інформаційної культури є знання, якими повинна володіти людина.
4. Інформаційна культура – це вміння цілеспрямовано працювати з інформацією, обґрунтовано використовувати методи й технічні засоби для її здобування, зберігання, опрацювання й передавання.
5. Інформаційна культура поширюється на вміння представити свою діяльність, результати роботи, розкрити свої здібності, продемонструвати достоїнства, використовуючи комунікативні технології й ІКТ.

Очевидно, дефініцію "інформаційна культура" потрібно будувати не на протиставленні цих ідей, а на їхній інтеграції.

Рис. 1. Основні ідеї тлумачення поняття "інформаційна культура"

На нашу думку, інформаційна культура – це рівень розвитку людства, що відповідає тій організації життя і діяльності людини, яку їй забезпечують і створюють інформаційні технології. Тобто це процес набуття особистістю нових рис, які виявляються в умінні працювати з

інформацією (здобування, зберігання, опрацювання, передавання й використання) за допомогою інформаційних технологій.

На розвиток інформаційної культури впливають соціально-побутові умови, у яких живе людина, особисті взаємини в родині, освітнє середовище й стосунки в закладах освіти, а також засоби масової інформації й комунікації. Адже інформаційна культура набуває актуальності у зв'язку з широким використанням інформаційних і комунікаційних технологій у засобах масової інформації, моніторингом соціальних відносин, управлінням розвитком соціальних систем. Зазначимо, що вплив кожного такого чинника, окремо й загалом, робить процес формування інформаційної культури непередбачуваним.

Щодо нових рис особистості, то інформаційна культура виявляється:

- у здатності використовувати у своїй професійній і повсякденній діяльності інформаційні комп'ютерні технології;
- у вмінні шукати інформацію в різних джерелах;
- у володінні основами опрацювання інформації (накопичення, зберігання, передавання, використання, кодування, аналітичне оформлення);
- у вмінні виокремлювати інформаційні процеси й керувати ними;
- у знанні етичних і моральних норм роботи з інформацією.

Зазначимо, що інформаційну культуру доповнюють інформаційна поведінка, інформаційна етика та інформаційна компетенція [6].

Під інформаційною поведінкою особистості розуміємо спосіб дії, сукупність зусиль, які застосовує людина для здобування, освоєння, використання, створення нових знань та їхнього передавання й поширення в суспільстві.

З одного боку, інформаційна поведінка відображає активність людини в процесі пізнання нового, її вміння орієнтуватися в інформаційному просторі. З другого – виявляє, наскільки доступні людині інформаційні ресурси, тобто яку можливість надано їй для професійного й особистого самовираження.

Сьогодні розроблено низку методик для дослідження інформаційної поведінки різних соціальних груп. Модель поведінки має містити такі компоненти [7]:

- усвідомлення важливості безперервного навчання й постійне прагнення до нього;
- орієнтація на світові інформаційні ресурси;
- комплексне використання різних каналів здобування інформації;
- здатність до самооцінки рівня власної інформаційної компетентності;
- прагнення до професійного спілкування та до обміну знаннями;
- активність у поширенні нового знання;
- дотримання етичних норм ділового спілкування.

Інформаційна етика – це ціннісно-нормативна система особистості відповідно до основних функцій в інформаційно-комунікативній сфері соціальної практики [6].

Принципи інформаційної етики можуть бути порушені у зв'язку з недбалим використанням методів опрацювання інформації, навмисною фальсифікацією, втручанням в особисте життя за допомогою інтернет-технологій. До основних порушень належить фальсифікація відомостей, порушення прав інтелектуальної власності, маніпуляція інформацією та інше.

Інформаційна поведінка особистості тісно пов'язана з інформаційною компетентністю, яку визначають як можливість забезпечити собі вільний доступ до інформації та право вільного вибору джерела, провайдера і програми для роботи з інформацією, можливість поширення власної інформації, а також здатність реалізувати способи передачі, поширення, використання, копіювання, знищення всієї доступної інформації.

На думку Н. Насирової, інформаційна компетентність має містити також такі елементи [8]:

- мотивація, потреба й інтерес до здобування знань, умінь і навичок у сфері технічних, програмних засобів і інформації;
- сукупність суспільних, природних і технічних знань, що відображають систему сучасного інформаційного суспільства;
- знання, що становлять інформативну основу пошукової пізнавальної діяльності;
- способи й дії, що визначають операційну основу пошукової пізнавальної діяльності;
- досвід пошукової діяльності у сфері програмного забезпечення й технічних ресурсів;
- досвід відносин "людина – комп'ютер".

Інформаційна компетентність має кілька особливостей, які виявляються у здатності до самооновлення й саморозвитку, у постійній появі нових форм і способів для задоволення інформаційних потреб, які пристосовують інформаційну компетентність до умов, що виникають у зв'язку з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій у будь-якій сфері діяльності.

Інформаційна компетентність особистості пов'язана з комп'ютерною компетентністю. Про це свідчить формування інформаційно-технологічної компетентності, складовими якої є комп'ютерна грамотність, комп'ютерна компетентність та інформаційна компетентність.

У свою чергу, інформаційно-технологічну компетентність потрібно розглядати як таку здатність людини, яка ґрунтується на особистісному гуманістичному підході до процесів інформатизації суспільства, передбачає інтелектуальні та технологічні вміння інформаційної взаємодії, виявляється в освоєнні інформаційного простору суспільства з використанням нових інформаційних технологій [6].

Якщо інформаційну культуру особистості розглядати з погляду вміння і навичок самостійно набувати професійні знання, то в поняття "інформаційна культура" потрібно включити:

- 1) культуру пошуку нової інформації;

- 2) культуру читання й сприйняття інформації, розуміння особливостей сучасних текстових повідомлень і необхідності їх аналізувати;
- 3) уміння опрацьовувати значні масиви інформації за допомогою інформаційних комп'ютерних технологій та інтелектуальних методик;
- 4) розуміння важливості спілкування для досягнення успіху в будь-якій діяльності;
- 5) здатність не лише одержувати знання від інших, а й віддавати їх;
- 6) знати відповідні норми щодо використання інтелектуальної власності;
- 7) прагнення підвищувати рівень комунікаційної компетентності.

Наголосимо, що кардинально змінився тип культури. Тобто сьогодні суспільство переходить від текстової до екранної культури, а така орієнтація набагато спрощує доступ до різноманітної інформації. У такий спосіб можна читати художню літературу (найбільша українська електронна бібліотека – за адресою <http://www.lib.com.ua/>, літературна інформаційно-пошукова система-каталог – <http://ekniga.com.ua/>), ознайомитися з науковими працями і новими винаходами, стежити за подіями у світі, а також спілкуватися.

Культура спілкування – це спілкування за допомогою форумів на web-сайтах в Інтернеті, e-mail-форумів, news-груп, різних чатів, ір-телефонії тощо. Інтернет дає змогу спілкуватися через обмін відповідями однієї людини з іншою, однієї особи з багатьма, а також багатьох людей з однією.

Форум – це вид спілкування, відкладений у часі, який дає змогу одночасно розмовляти з багатьма відвідувачами форуму, тобто тут усі бачать усіх, але, задавши запитання, одержують відповідь тільки через деякий час. Повідомлення у форумі мають автора, тему й зміст, і їх можна зберігати необмежено довго.

Форуми розміщено на web-сайтах, і вони відповідають тематиці сайту. Сьогодні тематика форумів досить різноманітна (див. табл. 2): від життя, стосунків між людьми та їхніх уподобань до обговорення побутових речей, від бізнесу до наукових розробок і винаходів і т. п.

E-mail-форум – це група людей, об'єднаних однією адресою електронної пошти, яка відома лише їм. На форум пропускають листи тільки зареєстрованих користувачів. Відправлений на цю адресу лист (e-mail) отримують і прочитають усі зареєстровані учасники форуму. Якщо хтось дає відповідь на надісланий e-mail, то її теж отримують усі зареєстровані на форумі користувачі.

Перевага e-mail-форуму над звичайним у тому, що не потрібно постійно заходити на web-сайт для перегляду змісту спілкування, оскільки вся інформація надходитиме на поштову скриньку в Інтернеті.

Серед нових форм спілкування – IRC-чати ("Internet Relay Chat") для спеціальних клієнтів, досить популярні на Заході, та просто web-чати. Часто влаштовують так звані IRC-конференції, у яких відповіді на запитання дає запрошена особа (співак, артист, політик, лікар, психолог тощо). Спілкування відбувається в "реальному часі", тобто на своє запитання відразу ж отримувеш відповідь.

Табл. 2

Тематика форумів в Інтернеті

Людина – чоловік і жінка, діти, здоров'я й краса
Форум "Чоловік і жінка" – для обговорення взаємин між чоловіком і жінкою
Діти – догляд і виховання дітей
Медичний форум – здоров'я й краса – профілактика, лікування, рецепти, ліки
Жіночий форум – жіночі таємниці, жіноча логіка, жіночі історії, жіноча консультація
Чоловічий форум – чоловічі розмови
Суспільство
Політичний форум – політика, новини, закони й суспільство в Україні
За кордоном – життя й події за межами України
Навчання і наука – школи, коледжі, університети, інститути й академії. Студентське й шкільне життя. Навчання. Наука.
Бізнес
Бізнес-форум – виробництво, послуги й торгівля
Економічний форум – фінанси, податки, облік, курси валют
Форум про рекламу й маркетинг
Форум "Робота й зарплата" – як шукати роботу, як писати резюме, де не варто працювати, як шукати співробітників
Ринок – купівля, продаж, бартер
Розваги, захоплення й культура
Гумор, найкращі анекдоти, розповіді, смішні історії
Музичний форум – музика й новини музики
Кіно, театр, цирк, шоу
ЗМІ – телебачення, радіо, преса
Культура: література, живопис, історія
Релігія, містика, гороскопи
Подорожі й туризм
Спорт – новини спорту, спорт сьогодні
Платні й безкоштовні комп'ютерні ігри – ігровий форум, ігри для комп'ютера
Інтернет
Інтернет – новини Інтернету
Інтернет – сайти й сервіси (ICQ, IRC, e-mail) – обговорення змісту сайтів і роботи сервісів (ICQ, IRC, e-mail і т. д.)
Форум веб-майстрів – веб-дизайн, веб-програмування, хостинг (створення, підтримка й розміщення сайтів в Інтернеті)
Інтернет-реклама й популяризація сайтів – банерна реклама, просування в пошукових машинах і т. п.
Комп'ютери
Комп'ютерний форум – комп'ютери й комплектувальні до них (Hardware)
Форум програмістів – комп'ютерні програми (Software)
Мото- й автофоруми
Автофорум – спілкування автомобілістів
Мотофорум спілкування мотоциклістів
Зв'язок
Форум – стільникові, мобільні, стаціонарні телефони, пейджери, інтернет-телефонія, тамтами
Зв'язок і оператори зв'язку
Речі
Будинок і господарство
Їжа й напої
Цифрові фотоапарати, електроніка, фото- й цифрова техніка
Інші речі – одяг, взуття і т. д.

За таким самим принципом працює програма ISQ, з однією відмінністю – користувач програми бачить текст розмови тільки між собою і співрозмовниками, а спілкування між ними не бачить.

Варто відзначити й news-групи, або групи новин, на яких розміщено новини з усього світу. Тут відвідувачі також спілкуються на різні теми.

News-групи – це такий різновид електронної пошти, коли лист, відправлений на адресу news-групи, розсилають усім, хто замовив. Це дещо нагадує газету, матеріали до якої надають самі передплатники.

Зазначимо, що інформаційні технології постійно розвиваються й удосконалюються. Нині людство має змогу голосового спілкування завдяки ір-телефонії. Якщо підключити ще й web-камеру, то за допомогою інформаційних комп'ютерних технологій ми не тільки чутимемо в реальному часі свого співрозмовника, а й бачитимемо.

Унаслідок такого розвитку культури спілкування виробився певний сленг, з'явилися спеціальні аббревіатури (див. табл. 3) і позначення – "смайлики" – для передавання емоцій (див. табл. 4), які широко використовують не тільки у віртуальному спілкуванні, а й у буденному.

Табл. 3

Набір TLA – буквених аббревіатур

Абревіатура	Вислів	Переклад вислову
AFAIK	As Far As I Know	наскільки мені відомо
ASAP	As Soon As Possible	якомога швидше
BRB	Be right back	зараз повернуся
BTW	By the way	до речі
CUL	See you later	до побачення
CYO	See you online	до зустрічі в мережі
IMHO	In my humble opinion	по-моєму
IMNSHO	In my not so humble opinion	по-моєму (не на скромну думку)
IR	In real life	у реальному житті (не в мережі)
I3D	In 3D	у тривимірному світі (не в мережі)
L8R	Later	пізніше
LOL	Laughing out loud	дуже смішно
OIC	Oh, I see	так, зрозуміло
OTOH	On the other hand	з іншого боку
POTS	Plain old telephone service	звичайний телефон
ROTFL	Rolling on the floor laughing	дуже смішно (до судом)
SNAFU	Situation normal, all fucked up	усе, як звичайно, погано
TANSTAAFL	There ain't no such thing as a free lunch	безкоштовний сир буває тільки в мишоловці
TTYL	Talk to you later	поговоримо пізніше
10X	Thanks	спасибі
XMAS	Christmas	Різдво
W8	Wait	почекай

Табл. 4

Тлумачення позначень для передавання емоцій в інтернет-спілкуванні

Позначення "Смайлик"	Тлумачення	Позначення "Смайлик"	Тлумачення
:-) або:) або:0)	усміхаюся	;-)	підморгую
:D	сміюся	:I	хм-м-м-м, або байдужа посмішка
:o	дивуюся	#:o	я шокований
:(або:(або:o(мені сумно	>>:-<<	я розлючений
:[або:o[мені дуже сумно	X=	схрестимо пальці
:') або:,(плачу		

Найважливіші особливості інтернет-спілкування такі:

- 1) не заведено вітатися й прощатися, особливо на форумах;
- 2) до співрозмовника звертаються на ти, оскільки анонімність Інтернету не дає змоги встановити вік і стать співрозмовника;
- 3) міміку замінюють "смайлики";
- 4) не дотримуються орфографії (часто не ставлять крапку наприкінці речення, починають речення з малої букви, пишуть імена з малої літери, скорочують імена і псевдоніми, пропускають коми, не виправляють помилок тощо);
- 5) пишуть українські слова латинськими літерами;
- 6) потрібно самому вигадувати теми для розмов [5].

Нова культура спілкування надала нових рис культурі листування електронною поштою (e-mail). Цей засіб зв'язку дає змогу швидко пересилати листи не лише територією України, а й за її межі. У такий спосіб можна відправляти листи великого обсягу і з графічними зображеннями.

Безперечно, інформаційні й телекомунікаційні технології значною мірою вплинули на створення, розподіл і споживання розваг. У наш час населення дедалі більше використовує комп'ютери, цифрові телевізори, кишенькові персональні комп'ютери, MP3-програвачі, домашні кінотеатри й DVD-програвачі. Потрібно зазначити й те, що межі між побутовою технікою й інформаційними технологіями поступово зникають. Адже сьогодні споживачі мають змогу зручно переглядати й прослуховувати інформацію на будь-яких пристроях, оснащених різними функціями, з ідеальною якістю звуку й зображення.

З'явилися віртуальні церкви, у яких можна одружитися чи висповідатися, віртуальні організації зі своїми ідеологіями й правилами, віртуальні галереї мистецтв, віртуальні музеї, віртуальні театральні проекти, віртуальні виставки тощо.

На думку багатьох науковців, з одного боку, максимально зближуються духовний і матеріальний аспекти життя людини, а з другого – відбувається різке розмежування емоційного й

інформаційного аспектів культури. Однак у такий спосіб чимало людей може ознайомитися з напрямками розвитку культури, відвідати виставки й музеї різних країн, не покидаючи своєї держави.

Отже, розвиток інформаційних технологій та їхнє стрімке впровадження у повсякденну діяльність вимагають від людей цілком нових ознак, які виявляються у високому рівні абстрактного мислення й готовності постійно підвищувати свій рівень. Адже ще донедавна основу культури засобів комунікацій у суспільстві становили прямі контакти між людьми та паперова інформація, яку зберігали й поширювали за допомогою бібліотек, пошти, телеграфу. Інформацію шукали та аналізували ручними методами.

Сьогодні маємо віртуальну комунікацію, яка змінила і поведінку користувачів, і засоби репрезентації інформації, до яких належать бази даних, інформаційно-пошукові системи, комп'ютерні мережі, супутниковий зв'язок, волоконно-оптичні кабелі, системи опрацювання текстів, локальні обчислювальні мережі, автоматизовані робочі місця.

Сказане вище дає змогу зробити висновок, що рівень інформаційної культури сучасної людини визначає чимало критеріїв: уміння формулювати свою потребу в інформації, знання загальнодоступних джерел інформації і навички користуватися ними, уміння ефективно шукати, оцінювати, використовувати інформацію і створювати нову. Дуже важливо знайти показники, які давали б змогу оцінювати рівень інформаційної культури окремої людини, частини суспільства чи суспільства загалом.

Найближчим часом доцільно спрямувати соціально-економічні дослідження в площину наукових пошуків кореляційних зв'язків між розвитком інформаційних технологій, інформаційної культури й культури загалом та виявлення їхнього значення в соціально-економічному розвитку суспільства. Від результатів досліджень значною мірою залежатиме ефективність розвитку територіальних суспільних систем різного ієрархічного рівня і України, і світу.

Література:

1. Интернет-общение // <http://www.gagin.ru/internet/6/6.html>
2. Культура спілкування // <http://www.uaportal.com>
3. Лапина Н. А. Управление информационной культуры персонала: Автореф. дисс. канд. экон. наук / СПбГУЭФ. – СПб., 2003. – 24 с.
4. Проект 4.2. "Информационная культура" // <http://www.rating.fio.ru/iss4-3.htm>
5. Особенности интернет-общения // <http://arion.ru/wiki/OsobennostiInternetObshhenija/>
6. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Основи менеджменту інформаційних систем: Вид. 2-ге, перероб. та доп.: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 145-149.

7. Брежнева В. В. Информационное поведение личности на рубеже веков: подход к изучению // <http://www.nlr.ru:8101/tus/inv/25271099/confer3-6.html>
8. Гудкова Т. А. Информационная компетентность будущего учителя как педагогическая проблема // <http://www.zabspu.ru/science/conf/sito/201.htm>
9. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture. – Vol. I – III. – The Power of Identity. – Blackwell, 1996.

PERSONAL ASPECTS OF FORMING OF CULTURE AS CONSEQUENCES OF DEVELOPMENT OF THE INFORMATIVE TECHNOLOGIES

Andriy Shevchuk

The Institute of the Regional Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Kozel'nyts'ka Str., 4, L'viv, 79026, Ukraine, irr@mail.lviv.ua

The new lines of culture are analysed as a result of development of the informative technologies, the factors of the origin of the informative culture are outlined, its displays are traced in the internals of a personality, a maintenance of such a concept as "informative culture" is specified.

Key words: informative technologies, culture.